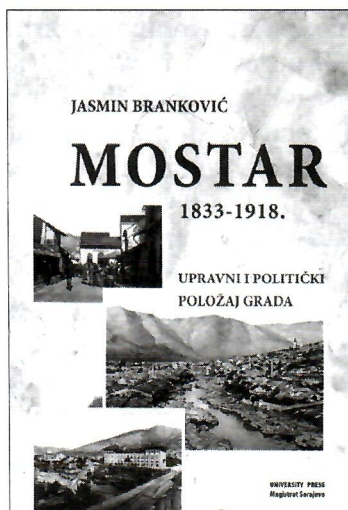

**prikazi
i osvrti**

**Jasmin Branković,
MOSTAR 1833.-1918.**

Upravni i politički položaj grada

Knjiga mr. Jasmina Brankovića *Mostar 1833.-1918. upravni i politički položaj grada* je naučno djelo ne samo po sadržaju i načinu izlaganja nego i po podacima koji se prvi put saopštavaju čitaocima. Nema sumnje da je ono plod višegodišnjeg naučno-istraživačkog rada u arhivskim institucijama, bez kojega se ne može ni zamisliti izrada ozbiljnije naučne teze.

Čitajući ovu knjigu čitalac će uvidjeti izraženu želju autora da ovako definiranom i obrađenom tezom osvijetli malo poznat, ali ipak izuzetno bogat i značajan razvojni put koji je prešao grad Mostar u periodu od 1833. do 1918. godine, kada se profilirao kao urbano, političko i kulturno središte ovoga dijela Bosne i Hercegovine. U nastojanju da sačuva činjenice o društvenom razvoju grada, te da predoči podatke o organizaciji i razvoju upravno-političkih tendencija, autor je, osim relevantne literature, koristio i obimnu neobjavljenu arhivsku građu koja je pohranjena ne samo u domaćim nego i u stranim arhivskim institucijama.

Svi oni koji se bave naučno-istraživačkim radom ovakve vrste znaju koliko je autoru bilo teško uobličiti sve faktografske materijale u jednu sintetičku cjelinu, tim više što se radi o opširnom vremenskom periodu, koji je bio oscilirajući i neravnomjeran. Također, autor se, proučavajući arhivsku građu, suočio sa dva vrlo važna problema, a to su: nesređenost određenog dijela arhivske građe i obiljem arhivske građe, što je zahtijevalo da autor pažljivim i strpljivim proučavanjem razluči potrebnu dokumentaciju od nepotrebne.

S tim u vezi autor je, kao primarni, primjenio hronološki metodološki pristup, koji je dopunjavao tematsko-komparacijskom metodom u pojedinim naslovima ili poglavljima. Na ovaj način autor je uspio da sagleda razvoj grada Mostara tokom 19. i početkom 20. stoljeća, pristupajući istovremeno određenoj problematici po sistemu od općeg ka posebnom. Tako se u ovoj knjizi vrlo detaljno analiziraju određene društveno-političke karakteristike grada od kojih svaka ima nezaobilaznu ulogu u situiranju Mostara kao regionalnog centra u BiH. Zatim se ulazi u samu bit naslovom definirane problematike, što na kraju uvijek završava nezaobilaznom naučnom sintezom, u kojoj je sadržan i fundamentalni odgovor na za čitaoca uvijek prisutno pitanje: Da li se u ovom periodu grad Mostar uspio profilirati ne samo kao administrativno-političko nego i kao kulturno, pa i privredno središte kako same regije tako i Bosne i Hercegovine? Dati odgovor na ovo pitanje, ustinu nije bilo lahko, jer je autor morao da uzme u obzir ne samo stepen institucionalnog razvoja, nego i da sagleda sveukupnu društveno-političku situaciju u BiH i Osmanskom carstvu, kao i socio-ekonomsku karakterizaciju stanovništva. U ovom pogledu autor je nastupio kao pravi istraživač komplementujući zaključke i naučne činjenice. Pravilno sagledavajući i uočavajući težinu i značaj određenih faktografskih podataka, bilo da je riječ o državnoj, vjerskoj, privrednoj ili kulturnoj karakteristici, autor je uspio da odgovori na ključna pitanja koja su se nametala iz postavljene teze.

U prvom dijelu knjige koji nosi naslov *Mostar do 1833. godine* (od 15. do 36. stranice) autor je u kraćim crtama razmatrao problematiku koja se odnosi na postanak srednjovjekovnog grada Mostara navodeći kako na to pitanje još uvijek nema potpuno jasnog i naučno nepobitnog dokaza. Nakon toga autor se bavi položajem grada Mostara u osmanskome periodu gdje s pravom konstatira da je XVI stoljeće bilo "zlatno doba grada u urbanom i privrednom smislu", za što posebne zasluge pripadaju njegovim znamenitim vakifima Mehmed-begu Karadozu, Čejvan-ćehaji, Derviš-paši Bajezidagiću i drugima. Također, u potpunosti je prihvatljiva i autorova konstatacija da su upravo vakufi, njih oko 300 u periodu osmanske uprave, imali najznačajniju ulogu u društveno-političkom, privrednom i kulturnom profiliranju grada Mostara. U ovom pogledu značajno je spomenuti svakako Stari most, gradski vodovod, koji je 1630. godine unaprijedio i osavremenio Roznamedži Ibrahim efendija, Sahat kula, zatim, brojne džamije, škole itd. Zahvaljujući ovakvom razvojnem usponu Mostar je u XVII st. postao pravi šeher, sa 24 mahale, koliko je zabilježeno 1631. godine. Također, mr. Branković donosi značajne podatke koji se odnose na demografska kretanja i između ostalog konstatira da je prema *Popisu stanovništva Hercegovačkog sandžaka iz 1585. godine*

na području Mostara u potpunosti preovladavalo muslimansko stanovništvo, te da je u 17 mahala živjelo 1 kršćansko i 557 muslimanskih domaćinstava.

Obrazlažući historijsko razdoblje *Mostara kao sjedišta Hercegovačkog pašaluka (1833.-1851.)* (od 37. do 56. stranice) mr. Branković je razmatrao problematiku upravnog uređenja grada i djelatnost najznačajnije ličnosti ovoga perioda u Hercegovini, ali i u Bosni i Hercegovini, Ali-paše Rizvanbegovića. Bilo je to vrijeme institucionalnog jačanja i ekonomskog razvoja Mostara, ali i brojnih kontraverznih događanja koja su se prije svega odnosila na sukobe Ali-paše sa pojedinim hercegovačkom prvacima Hasanbegom Resulbegovićem i Smail-agom Čengićem, kao i sa crnogorskim vladikom Petrom II Petrovićem oko razgraničenja na području jugoistočne Hercegovine. Autor je s pravom značajnu pažnju posvetio odnosima između Ali-paše Rizvanbegovića i Porte ukazujući na svu kompleksnost međusobnih odnosa, kao i na nerazumijevanje aktuelne osmanske vlasti za potrebe Hercegovine. Intervencijom Omer-paše Latasa 1851. godine ugušen je svaki otpor reformama i izvršen novi administrativno-politički ustroj, prema kojem je Hercegovina izgubila svoju administrativnu posebnost i ušla ponovo u sastav Bosanskog ejaleta. Ovim je bila i zapečaćena sudbina Ali-paše Rizvanbegovića kojega je Omer-paša Latas obilježio kao predvodnika antireformskih snaga u Hercegovini, te ga se, navodno nesretnim slučajem, oslobodio kod Banja Luke.

Vrijeme tanzimata od 1851.-1878. (od 57. do 84. stranice) je naslov poglavlja u kojem je autor kroz nekoliko naslova pratio društveno-politička i administrativna kretanja u gradu Mostaru tokom posljednjih decenija osmanske uprave u Bosni i Hercegovini. U nastojanju da dadne što potpuniji pregled najznačajnijih karakteristika grada mr. Branković je ukazao i na značaj novog komunalnog uređenja BiH (1877.), a s tim u vezi i grada Mostara. Napominjući kako za ovu problematiku nema dovoljno arhivske građe, koja bi podrobnije ukazivala na detaljniji ustroj grada, autor donosi podatak da je gradska uprava Mostara posljednjih godina osmanske uprave radila u Behlilovića magazii nedaleko od Staroga mosta. Također, ovo je bilo vrijeme i vrlo primjetnog nacionalnog buđenja bosansko-hercegovačkih katolika i pravoslavaca, koje se odvijalo pod utjecajima iz susjedne Srbije, Crne Gore i Austro-Ugarske monarhije. O značaju Mostara u to vrijeme govore i podaci da su u njemu djelovali austrijski vicekonzulat i ruski konzulat, o kojima autor donosi vrlo zanimljive podatke, te francuski konzulat o čijem radu, kako autor konstatira, nema dovoljno dostupnih podataka.

Period austrougarske uprave (1878.-1918.) (od 85. do 170. stranice) autor je razmatrao u posljednjem poglavlju ove knjige u kojem je donio

vrlo detaljne podatke o organizaciji i radu Gradske općine, političkim prilikama, kulturnom i demografskom razvoju itd. U ovom periodu grad Mostar je dobio najprije 1890., a zatim i 1907. godine svoj Općinski statut kojima je bio reguliran sastav i izbor općinskog vijeća, njegov djelokrug rada, kao i djelatnost gradskog poglavarstva. Autor u ovom dijelu donosi vrlo korisne tabelarne preglede koji se odnose na prihode i rashode gradske općine, u periodu od 1904. do 1916. godine, iz kojih se uočava da su oni bili uvećani za 2,5 puta, što govori o ispravnom odnosu prema fiskalnoj politici općine. Posebnu pažnju autor je usmjerio na razvoj nacionalne misli u Mostaru kod pravoslavaca, muslimana i katolika. Također, mr. Branković se u zadnjem dijelu svoje knjige bavi problematikom demografskih kretanja, kulturno-prosvjetnim karakteristikama i privrednim razvitkom grada Mostara. Vrijedan je podatak da je grad Mostar prema prvom austrougarskom popisu iz 1879. imao blizu 11.000, a na zadnjem 1910. oko 16.400 stanovnika. U konfesionalnoj strukturi grada konstantno su dominirali muslimani, dok je pravoslavno, a posebno katoličko stanovništvo bilježilo značajna povećanja. Također, iz ove publikacije saznaćemo da je u Mostaru radilo više srednjih i osnovnih škola, te šest štamparija u kojima je tokom austrougarske vladavine odštampano preko 540 knjiga. Privredni život Mostara zavisio je od ukupne ekonomske politike države, koja se prema Bosni i Hercegovini odnosila kao prema svojoj koloniji. Ipak, pored brojnih zanatskih i trgovačkih radionica u Mostaru su radile Fabrika duhana, Rudnik mrkog uglja, Hotel Neretva i dr. Poseban značaj za privredni razvoj grada imala je izgradnja uskotračne pruge na relaciji Sarajevo–Mostar–Metkovići koja je završena 1899. godine.

Na zadnjim stranicama knjige autor je sačinio *Zaključak* (od 170. do 175. stranice) i *Pregled izvora i literature* (od 189. do 198. stranice). Također, u ovom dijelu knjige nalazi se veoma značajan prilog tj. izvorno citiran prikaz Privremenog Pravilnika za uređenje i djelokrug zastupstva gradske općine u Mostaru (od 201. do 204. stranice).

I na kraju treba reći da je knjiga mr. Jasmina Brankovića *Mostar 1833.-1918.: upravni i politički položaj grada*, značajna ne samo zbog toga što predstavlja cjelovitu obradu administrativno-političkih, privrednih, kulturnih i društvenih karakteristika grada Mostara nego i zbog toga što će ona, u današnje vrijeme kada su određene teme iz 19. i 20. stoljeća često prisutne u javnom diskursu, pomoći da se umjesto nagađanja okrenemo relevantnim činjenicama i naučnim dostignućima u istraživanju regionalnih i općebosanskohercegovačkih prilika tokom 19. i početkom 20. stoljeća.

Adnan Velagić